

alkotóereje és alkotásai nélkül a magyar nemzet művelődése Trianon után nem mutatta volna azt a magas színvonalat, amely akkor, a legnehezebb időkben is, a Kárpát-Duna medence népeinek élére helyezte. Ez Klebelsberg, a művelődéspolitikus, halhatatlan érdeme.

TÓTH LÁSZLÓ

Eltűnt helységek a Tisza-Marosszögletben

A MAI Kübekháza területén hajdan négy helység állott fenn: Baromlak, Béb, Buzsák és Százegyház. *Baromlak* kettő is volt itt a Maros-Tisza szögletben: egyik a mai Kübekháza helyén, tehát a Marosvidéken, a másik a szintén torontálmegyei Csóka mellett, a Tisza partján. *Béb* nem a mai Óbéba helyén, hanem a mai Kübekháza területén feküdt; még mintegy ötven évvel ezelőtt Kisbéb néven önálló adózó község volt és csak akkor olvadt bele Kübekháza községbe. *Buzsák* vagy Budzsák nevét ma is őrzi nevében Kübekházán a Budzsák-dülő. Baromlak és Béb fennállásáról már a török hódoltság előtt vannak bizonyosságaink. Buzsák helység emlékét az említett dülő nevén kívül csak a kübekházai anyakönyvek tartották fenn. *Baromlak* neve nem szorul magyarázatra. *Béb* valószínűleg ősi személynév és így a község alapítójának nevét viseli. Hasonló nevű község van Veszprémmegyében. *Buzsák* talán szintén személynév. Hasonló nevű Veszprémmegyében a Dunántúl, Somogyvármegyében és ez már a 14. század közepén a pápai tizedlajstromban mint egyházas-hely fordul elő. *Százegyház* a katonai térképen mint „Szegyház“ fordul elő. Kétségtől mentesen templomától vette ősi nevét. Ezt a török hódoltság utáni korban a hivatalos iratok és térképek annyira eltorzították („Scheetiosch“, „Satias“, „Zaitios“), hogy jeles történészek se ismerhették rá és kénytelenek voltak a marosjobbparti Sajtény községgel azonosítani¹⁾, jöllehet ez is egyike lett ama „bánáti puszták“-nak melyeket Szeged városa haszonbérlet.

Valamikor itt terült el a hatalmas Ajtony fejedelem tartománya. Magyaros vagy mai kiejtéssel Ajtony névvel jelöli újabb történetirodalmunk azt a kényurat, akinek Szent István uralkodásakor szolgált az a föld, mely a Kőröstől az erdélyi részekig, Widinig és Szörényig terjedt. Ugyanaz a földterület volt ez, amely fölött egykor Glád vezér uralkodott, kibővíve a marosontúli és szörényi részekkel. Ezért a fejedelmet Glád ivadékanak tartják. A későbbi Ajtonymonostorától nyugatra, a Maros balpartján fekvő Marosvárott tartotta székhelyét. Némely történetíró szerint itt, a Maros-Tisza szögletében torlódtak össze a népvándorlások áramlatai. Itt tanyázott Decebal, Traján és Attila óta valamennyi harcias nemzet. Amely nép a rómaiak után ezt a területet megszállta, az itt talált erősségeket és a marosvári rév erődítményeit felhasználta. Ez a vidék tele van népvándorlási halmokkal és pogány sírokkal. „A halmok tetejéről Kanizsa és Csanád felé tekintve, kibontva

látjuk szemeink előtt érdekes panorámáját ama nevezetes térségnek, mely a történelem első kezdetei óta örökös tanyája volt a harci dicsőséget, hazát és hírnevet kereső különféle vándor népfajoknak⁽²⁾. A természet maga — a hely és vízrajzi viszonyok — magyarázzák, hogy e vidék közlekedési gócpontját, Marosvárt választották minden időben a marosi tartomány székhelyének. Nem pusztá véletlen, hanem a kedvező viszonyokra fektetett bölcs számítás és a nemzedékről nemzedékre szállott hagyományos hadi szempontok vezetik a marosvári erősségbe a gótokat és hunokat, majd a gepidákat és avarokat, végre Glád fejedelmet és annak örökösét: Ajtonyt.

Utóbbi kiterjedő birtokkal és az akkori viszonyokhoz mért gazdag állatállománnyal bővelkedett. Jóságai dúsan szolgáltatták az élelmet nemcsak a marosvári udvarnak, hanem a szolgánépnek és a fegyvereseknek is. Ezekből egy időben több volt neki, mint magának Szent István királynak. Székhelye környékén terültek el — a későbbi Csanád-, Arad- és Torontálmegyében — saját és nemzetsége hatalmas jóságai. Idővel, az autonóm uralom elvesztésének félelme ellentétbe helyezte őt Szent István királlyal. Elment Widdinbe és ott a görög császár főtisztjeivel megalkudva, görög szertartás szerint megkeresztelkedett és görög szerzeteseket hozott tartományába. Szövetségre lépett a bizánci udvarral, mely ígéretet tett neki, hogy Szent István ellen segíteni fogja tartománya megtartásában. Ebben bízva szembeszállt Szent Istvánnal, akit már semmibe sem vett. Mindazok, akik kedvük szerint való szolgálatot kerestek, mindazok, akik a Szent István királytól behozott keresztény vallást felvenni vonakodtak, Ajtony birodalmába vonultak, felajánlva neki szolgálataikat.

Azoknak az elégteleneknek egyike, kik Szent István uralma alól Ajtonyhoz menekültek, Csanád volt. Ajtony udvarában csakhamar előkelő tisztségre emelkedett. Ajtony megtette őt hadainak fővezérévé. De viszont nem bízott benne, sőt gyanakodott rá. Irigyei sem hiányoztak, kik kémekkel vették körül. Ezek vádat koholtak ellene Ajtonynál. Valószínűleg hatalmi féltékenység, viszályt támasztó besúgások voltak a meghasonlás okai. Csanád nemsokára csalhatatlan jelekből meggyőződött arról, hogy Ajtony életére tör. Elhatározta tehát, hogy titkon elhagyja Marosvárt. Egyenesen Esztergomba ment Szent István királyhoz, aki engedékeny szívvel fogadta őt és megkereszteltette. Miután hűségének ismételt próbáit adta s a keresztény hitben is eléggé megerősödött, bátor őszinteséggel tájékoztatta a királyt a marosvári tartomány viszonyairól és Ajtony hadainak erejéről. Szent István kérdésére: ki legyen az Ajtony ellen indítandó hadjárat vezére? — a nagyok egyhangúan Csanádot ajánlották, ki, mint Ajtonynak egykori hadnagya, mindenkinél jobban ismerte Ajtony seregét és a vidéket, hol az ütközetet megvívni kellett. Őt bízta meg tehát a király a fővezérlettel. Csanád „nagy” sereggel indult a Tisza felé. Rév-Kanizsánál (a mai Török-Kanizsánál) vezette át seregét és Oroszlámoson túl, a mai Csanád, Porgány, Óbéba, Nagyszentmiklós és Óbesenye közt elterülő síkságon állította csatarendbe. Ajtony Marosvárából délnek szállva, a Harangod folyócska mögött, a nagyősi síkon, vagyis a

folyó balparti vidékén sáncolta el magát. Mind a két sereg legnagyobb részben lovasokból állott. Az első összecsapás Csanádra nézve vereséggel végződött, úgyhogy kénytelen volt visszavonulni. A legenda szerint Csanád vezér a beállott éjszakát a mai Kübekháza község közelében egy dombon ütött sátorban buzgó imádsággal töltötte. Fogadalmat tett a vitézek égi pátronusának, Szent György lovagnak, ha győzelmet arat, azon a helyen, ahol térdével a földet érinti, monostort emel tiszteletére. Szent György megsegítette. Álmában oroszlán jelent meg előtte, unszolta őt, hogy keljen fel és támadja meg legott Ajtonyt. Feleszmélve, két ember erejét érezte tagjaiban. Csodálatos látomását elmondja kapitányainak. Ezek „Kyrie elejson”-t kiáltva, lóra kapnak s még ugyanaz éjjel megtámadják az ellenséget. A sötétben vívott rövid, véres ütközet Csanád vezér győzelmével végződött. Ajtonyt maga Csanád ejti el, leüti fejét, hogy diadala jeléül átadhassa a királynak. Ütközet után az elesettek temetésére Marosvárra ment Csanád. Ott állott Keresztelő Szent János (Iván) monostora, melyet Ajtony vezér épített. E templom körül hantolták el az ütközet halottait. A monostort görög szerzetesek lakták. A nagy egyházszakadás Róma és Bizánc közt ekkor még nem történt meg. A római és a keleti egyház csak szertartásaiban különbözött egymástól. E szerzetesek apátját vitte magával a temetés után Csanád vezér arra a helyre, ahol álmában az oroszlánt látta. Odaérkezve, megjelölte a halmot és azt „Oroszlános”-nak nevezte el. Azután elment Esztergomba, a királyhoz. A király ünnepélylyel fogadta, dícséretekkel halmozta el és így szólt hozzá: „E naptól fogva a várost nem Marosvárnak, hanem Csanád városának hívják, azért, hogy ellenségemet belőle kiöltöd. Ama vármegye („provincia”) ispánja leszel és azt a magad nevével fogod nevezni. Csanád vármegyének hívják nemzedékről nemzedékre.” Esztergomból Szent Gellérttel és a melléje adott bencésekkel Rév-Kanizsánál átkelven a Tiszán, Csanád ispán mindenekelőtt a mai Majdán helyén épült *Oroszlámos-ra*³⁾ vitte a püspököt, hogy a Szent György vértanú tiszteletére épített apátsági monostor-egyházat felszentelje.

A legendás kiszínezés nem takarja el a tárgyilagos történet adatait⁴⁾. Az Ajtony-nemzetség uradalmát Szent István király Csanád vezérnek és utódainak ajándékozta. Ezentúl tehát a későbbi Kübekháza község területe is a Csanád-nemzetség birtoktestébe olvadt bele és osztozkodott ennek sorsában. Bizonyos, hogy a közelben fekvő Oroszlámos egyike a Csanád-nemzetség legrégebbi alapításainak. A későbbi idők folyamán is különös kegyelettel ragaszkodott Oroszlámosmonostorához. Midőn a görög szerzetesek helyébe benedekrendiek jöttek, gazdag alapítványokkal halmozta el az apátságot, díszesen kiépítette és kis várral vette körül. Végül temetkező helynek szánta. *Oroszlámosmonostora* a Csanádnemzetség közös sírboltja volt még a tatárjárás után is. Ekkor, 1256-ban a nemzetség megosztzkodott az ősi jószágokon, azonban ezt a monostort nem osztották meg, hanem megtartották közös monostornak. A bencés-szerzetesek viszont az emelkedett helyen fekvő monostor körül elterült mocsarakat, melyeket a Tisza és a Harangod (Aranka) kiára-

dásai okoztak, kiszáritgatták és termékeny szántóföldekké tették. Több évtizeddel ezelőtt a Majdán melletti kihalt vízmederben el-
süllyedt hajóra és ebben kölesre akadtak. Ez a lelet arra mutat, hogy
a mai Kübekháza egykori területét hajdan hajózható folyó övezte.
E folyó, vagy helyesebben ér neve: Kövecses volt.⁵⁾ Ezen szállították
a termésköveket, melyekből az oroszlámosi monostor és a körülötte
emelt bástyafal készült, úgyszintén az élelmi cikkeket.

Baromlak és Béb kétségkívül már a tatárjárás előtt fennállot-
tak. A tatárjárás utáni időszak ugyanis nem volt alkalmas új hely-
ségek alapítására, legfeljebb a régi helységek újjáépítésére. Így tör-
ténhetett Baromlakkal és Bébbel is. A tatárjárás (1241—1242) ezt a
vidéket is elpusztította, — Rogerius mester leírja a marosbalparti eg-
reszi monostor pusztítását, — de a Csanádnemzetség idézett osztály-
levele e vidék bámulatos gyors felvirágzását tárja elénk. Ekkor
(1256 december 17.) Baromlakot és Bébet a Vaffa-fiak: Csanád, Bar-
nabás és Fülöp nyerték.⁶⁾

Kinek köszönhették Baromlak és Béb alapításukat? A Dél-
vidék leghatalmasabb nemzetsége, egy nevezetes városnak, akkor
nagykiterjedésű vármegyének és püspökségnek névadója, a híres
Csanád-nemzetség volt Baromlak és Béb alapítója.

Itt terültek el a nemzetség hatalmas uradalmai. Ez az ősi nem-
zetség e vidéken egymaga öt monostort alapított. Ezek a Marostól
északra: Tömpösmonostora, a Marostól délre, a mai Torontálban:
Pordány-, Kemece-, Kanizsa- és a már említett Oroszlámosmonostor-
ra. E monostorokon kívül a nemzetség egyes tagjai uradalmaik hely-
ségeiben számos egyházat emeltek, melyre a helységek nevei is mu-
tatnak. A falvak annak idején sűrűbben sorakoztak egymáshoz, mint
manapság.

A Maros-Tisza-szögben a következő helységek állottak fenn a kö-
zépkorban: Gyála környékén Kisgyála (1450) és Darócz (1451); Térvár
és Rábé közt: Szentjános (1444), mely nem azons az Ujszentiván helyén
állott Szentivánnal. — Kiszombor vidékén: Dedemszög (1256), Varsánytő
(1256), Ladány (1256) és Szilvaszeg (1360). — Keglevichháza környékén:
Kökényér (1337) és Bécs (1338). — A Marostól délre, Oroszlámos-Óbe-
senyő-Csanád-Nagyszentmiklós környékén: Űrs (1256) az űrsi pusztá
helyén, Nemeskeresztur (1309), Örvös (1419), Ószed (1417), Palota (1256)
a mai Palota pusztá helyén, Pony (1230), Pordány (1256), Sáp (1369),
Solymos (1345), Szentmihály (1333), Szuzá (1232), Mégy (1393), Lába
(1232), Kót (1232), Kócsa (1345), a mai Kocsorhát pusztá helyén, Király-
fája (1345), Kengyelős (1345), Jára (1232), Dömevár (1345), Degör (1232).
Boldogfalva (1256), Bodkereke (1323), Bő (1232), Eköd (1230), Csücskőd
(1408), Törösd (1337), Veresdob (1256), Benkőlak (1485); Sáralfalva-Perjá-
mos-Nagyfalva vidékén: Oszkola (1466), Patateleke (1466), Rárosteleke
(1403), Rímán (1456), Rahoncza (1232), Surány (1232), Széplak (1232),
Szot (1232), Telek (1230), Fejéregyház (1466), mely nem azonos a tiszamenti
Fejéregyházzal, Fíged (1323), Inád (1230), Kemece (1256), Márkis (1232),
Bátor (1232), Veresegyház (1333), Harmat (1333), Fel-Timár (1323); —
a Marospartján, a későbbi Temes-, a középkorban Csanádmegyéhez
tartozó területen: Tóti (1337), Asszony (1453), Gedős (1237), Kerekegyház
(1333), Serfésd (1330) és Székelyszeg (1389); — a Tiszamentén: Terjén
(1256), Varsány (1256), Szamád és Csóka közt, mely nem azonos a Klára-
falva-Kiszombor közt feküdt Varsánytő helységgel, — Tiszaszentpéter
(1333), Faluhely (1479), Fejéregyház (1256), Törökkanizsától keletre a
mai Féregyház vagy Fejéregyház pusztá helyén; 1858-ban újra telepí-

tették és mint Frigyház többször előfordul a kőbékázai anyakönyvekben; ma már ez is elpusztult, éppúgy mint Kisbéb és Budzsák helységei; — *Harangod* (1211), *Hegyes* (1339), *Kanizsamonostor* (1231), a mai Monostor nevű dűlőn, *Kingert* (1360), *Kis-zenta* (1495), *Morotva* (1211), *Otvánteke* (1468), *Razsán* (1256), *Sokhalom* (1468), *Solt* (1256), *Temerkény* (1256), *Akács* (1323) és *Akácsszentmiklós* (1323), mindkettő Bedra vidékén; ugyanott *Böldreszeg* (1508), *Egyházaskér* (1284) Tiszaszentmiklós és Pádé közt, nem azonos a későbbi Egyházaskérrel, mely 1789-ben települt szegedvidéki lakosokkal. — A Maros és a Tisza partjaitól távolabb, de még a hajdani Csanádvármegye területén: *Mokrin-Nagykikinda-Nákófalva-Nagykomlós-Nagyteremia-Nyerő* vidékén: *Fazekas* (1429), *Hódegyház* (1337), *Homokrév* (1256), *Hollós* (1429), *Vizesgyán* (1450), *Kojam Pál szállása* (1438), *Kún-szöllős* (1368), *Kutas-Teremi* (1450), *Nyolcszög* (1479), *Szentelt* (1384) és *Szöllős* (1451). — A helységek neve mellett zárójelbe tett számok azt az évet jelölik, melyben először fordulnak elő. Ez a jegyzék nem foglalja magában azokat a helységeket, melyek a törökök kiűzése után hasonló névvel új életre kelttek, hanem csak azokat, melyek végképpen elpusztultak. Jóllehet ez a lajstrom is még kiegészíthető, mégis szemlélteti, hogy a török hódoltság előtt a Maros-Tisza-szögben mily sűrűn állottak helységek.

A lakosság azonban gyér volt. Egy-egy falu — helyesebben tanya — csak 20-30 házból állott. Mintegy 200-200 lakosa lehetett tehát Baromlaknak és Bébnak. A templomok a lakosok csekély száma miatt alkalmasint fából készültek. Baromlak és Béb mint fiókegyházak valószínűleg a Rábé-i plébániához tartoztak, ahol annak idején önálló parochia állott fenn és lelkipásztora, Domokos 1333-ban a Szentföld céljaira öt garast fizetett.

Baromlakot és Bébet a kúnok elpusztították, mégpedig úgy, hogy Baromlak ezentúl nem fordul elő többé történeti emlékeinkben. Bben. Bébet a kún Kór-nemzetség később újból benépesítette. Károly Róbert király három évre adómentességet engedélyezett az oda betelepülő jobbágyoknak, Nagy Károly király pedig polgári ügyekben a vármegye törvényszékének hatósága alá rendelte őket. Azonban mind e kiváltságok nem mozdították elő Béb fejlődését. Kún lakosai elszegényedtek. 1388 július 3.-án a csanádi káptalan előtt megjelentek a Kór-nemzetségbeli Csuka Pál kún kapitány fiai: Benedek, Antal és Jakab, valamint néhai atyafiuk, Texa kiskorú fia, Antal és négyszáz forintért eladták a „lakosok nélkül álló“ Béb falut minden tartozékával együtt néhai Himfi Pál fiainak, Benedek bolgár bánnak, Miklósnak és Péternek, valamint János fia Lászlónak és szavatoságot vállaltak arra nézve, hogy a Himfiakat esetleges támadók ellen megvédelmezik. A Himfiak beiktatásának azonban a Telegdy-család ellentmondott. Erre pörre került a sor, mely sokáig elhúzódott. Az országbíró olyértelmű ítéletet hozott, hogy a szavatosok mutassák elő okleveleiket, melyek alapján Bébet bírták. Azonban a szavatosok nem jelentek meg. Erre a csanádi székeskáptalan az országbíró rendeletéből a három közel eső piacon, Nagyfaluban, Szentelt-egyházon és Csanádon kikiáltás útján megidézte őket. Mivel erre sem jelentek meg, pervesztesekké lettek és a Telegdy-család lett a helység földesura, míg a törökök azt e területtel együtt el nem foglalták.

Százegyház legrégibb ismert birtokosa Bernát-fia Lőrinc volt,

amiről az aradi társaskáptalan 1330. évi kiadványa tájékoztat. Serkedi Mátyás és Serkedi Gergely 1453. december 10.-én megjelentek a csanádi székeskáptalan előtt és előadták, hogy Százegyháza faluban levő birtokrészüket 100 forint örökáron eladták Szeged városának. Ezentúl tehát Szeged város is földesúr volt e tájon.

Ezután alig múlt el ismét száz esztendő és a török lett úr az egész vidéken. Bekövetkezett e föld legsötétebb korszaka, a katasztrofák és szerencsétlenségek kora, telve gyilkossággal, éhséggel, inséggel, gyalázattal, rabsággal, kétségbeeséssel. Kimondhatlan kínos volt e területen élő nemzedék sorsa. Máskor is sújtották kemény csapások e vidéket, de a gyász napjait néha mégis félbeszakították az öröm, a lelkesültség és az emelkedettség órái. A hódoltság nemzedékeit azonban nem kecségtette a jobb idők hajnalhasadásának reménye. Az általános jogbizonytalanság, a védetlenség az önkény-nyel szemben és az ezek szülte bajok, melyek a veritékes munka gyümölcsét közprédának tették ki, megsibbasztották a munkakedvet és a régi lakosságot szülőföldjének elhagyására bírták. Az egész vidék elnéptelenedett. Az adófizetőket név szerint is pontosan előszámláló török adólajstromok, az úgynevezett defterek megbízható felvilágosítást nyújtanak az itteni lakosok fokunkinti pusztulásáról. Bében a török adóróvó 1557—1558-ban csak 15 házat talált a következő adózókkal: Borbás Péter, Csanádi Gergely, Csánki Benedek, Csató Balázs, Csató Tamás, Ecsés János, Farkas Jakab, Gyurás Demjén, Kis Lukács, Páska Sebestyén, Patkós Imre, Uzsorás Ferenc. Uzsorás István, Vajas Gergely, Vajas András. Ezek voltak tehát a mai Kübekház területén lakó családok fejei. Alig egy emberöltő múlva (1582) már csak három gazda lakott ezen a területen. Belterjes földmivelés helyett most már kizáróan juhtenyésztéssel foglalkoztak. Összesen 1555 darab juhot tartottak. Élt még ekkor az 1557-1558-i adólajstromba felvett öreg Csató Tamás, kinek juhállománya 536 darab volt. E lakosok napjai is megvoltak számlálva és az egykor virágzó helységek pusztasággá váltak.

A szegediek nem felejtették el jogukat Százegyházához és a török világban is ragaszkodtak hozzá. Szabó Tamás szegedi főbíró 1668 augusztus 16.-án jelenti a királyi kamarának, hogy van nekik egy Százegyház nevű falujuk, melyet régi atyáik „aranypénzen” vásároltak. Azonban ez a falu is a török hódoltság korában pusztává súlyodt. A törökök kiűzése után mint „pusztát” („praedium”) a csanádi tiszttartóság 1718-ban Veliki Vászó-nak, a szegedi szerb katonaság kapitányának, majd őrnagyának adta haszonbérbe. A több éven át élvezett bérlethez Százegyházán kívül általában a következő hat pusztát tartozott: Szőreg, Rábé, Deszk, Budzsák, Szent-Iván és Klárafalva. Mindezek a középkorban lakott helységek voltak, — Szőreg tatárjárás előtti híres apátsággal,⁷⁾ — bár Budzsák akkor, midőn nevével a tárgyalásokra vonatkozó iratokban, majd a haszonbérleti szerződésben először találkozunk, már „puszta” volt.⁸⁾ Idővel Szeged városa kérte e „bánati pusztát” („Banater Praedien”) haszonbérletét. Sikerült is haszonbérletnek lennie azon a területen, melyen a középkorban földesúr volt.

Béb neve a török világban „Béba” alakra változott. A kübek-

háza magyarok ma is „Béb“-nek mondják. Kiszomborból telepítettek ide lakosokat.⁹⁾ A töröktől való visszafoglalás utáni korból származó térképek szerint közlekedési fő-útvonal húzódott itt végig és az akkori viszonyok figyelembevételével jelentékeny „állomás“ állott itt fenn.¹⁰⁾ A Mercy-féle térkép az 1723. évből e helyen „pósta-állomás“-t („Post-Haus“) tüntet fel. A rajta áthaladó közlekedési fő-útvonal irányát is megnevezi: Szeged, Szőreg („Sireck“), Százegyház („Saikias“), Post-Haus, (a mai Kübekháza helyén), Porgány („Burgan“), Nagyszentmiklós („St.-Micklos“), Sárafalva („Sarafolla“), St.-Peter (a Perjámos melletti Nagyszentpéter), Varjas, Knéz és Temesvár. Az 1761. évi térképen is ott találjuk a mai Kübekháza helyén e bejegyzést: „Posthaus“.

Ennek akkora jelentősége volt, mint manapság a vasúti állomásnak. Mint ismeretes, „pósta-állomás“-okon bonyolították le annak idején a teher-szállítást és a személy-forgalmat. Ezeken általában 6 ökrös teherszállító- és 4 lovas személyszállító-kocsi állott rendelkezésre. Az utasokat a póstamester szállásolta el. A már említett Veliki Vászó kapitány 1727 június 18.-án ajánlkozott e póstamesterség („cambiatura“) elvállalására oly feltétellel, hogy ennek fejében a környéken bérelt puszták hasznóbére engedtesse el neki.¹¹⁾ Azonban ezt az állást a temesvári kormánysszék Maxwald újszegedi vámszedőnek adományozta, aki 1727 június 25.-én jelenti, hogy hivatali elődje, Veliki Vászó a „cambiatura-puszták“ után 40 forint legeltetési díjat bevételezett.¹²⁾ A temesvári kormánysszék (1727 június 19.) elrendelte, hogy a Vászótól bírt „bánati pusztákat“ Vászó hivatali utódjának adják hasznóbérbe.¹³⁾ Két év múlva (1729 július 30.) Maxwald átadja hivatalát Schick János újszegedi hivatalnoknak.¹⁴⁾ Midőn néhány év múlva Bébán a póstamesteri állás („cambiatura“) megüresedett, a pályázók közül ezt ismét az újszegedi vámos nyeri el.¹⁵⁾ A személyforgalom emelkedésével a póstamester nem rendelkezett az utasok elszállásolására megfelelő helyiségekkel. Ezért Béba község elhatározta, hogy három szobából, konyhából, pincéből és istállóhelyiségből álló vendéglőt épít.¹⁶⁾

Nagyfontosságú volt az említett fő-útvonal karbantartása. 1722 március 10.-én jelenti a csanádi kamarai tisztartóság, hogy javításra szorul a Béba és „Budavalla“ közt épült híd, továbbá a „Haranga“ feletti második híd.¹⁷⁾ Néhány év múlva jelenti a szegedi vámos, hogy Bébától Nagyszentmiklósig a töltések és hidak javításra szorulnak, mert a tutajok ezeket megrongálták.¹⁸⁾ Erre a temesvári kormánysszék elrendelte, hogy egy mérnök és egy póstakocsi-vezető a póstautat felülvizsgálják és ezek kijavításáról költségvetést nyújtsanak be.¹⁹⁾ Idővel ismét javításra szorultak az utak.²⁰⁾ Ezért Szeged városa (1752 július 30.) megkereste a temesvári kormánysszéket, hogy javíttassa ki a Béba-Szőreg²¹⁾ közötti országútát és hidakat.²²⁾ A kormánysszék azonban kitért a megkeresés elől: ezek a javítások nem a kincstárt terhelik.²³⁾ — A közbiztonság az akkori zavaros időkben nem lehetett éppen bizalomkeltő: 1724-ben egy rablót fogtak el Bébán.²⁴⁾

Bébához mint központhoz számították Tervár pusztát. Az Újszentivánhoz tartozó szerény Tervár községről szintén nem sejte-

nők, hogy ez a helység is fennállott már a középkorban. Több tanult férfi került ki innen. Az aradi kanonokok sorában találkozzunk Térvári Jakabbal (1453), Térvári Mártonnal (1453—1456) és Térvári Miklóssal (1453—1458). Mind a hárman ebből a helységből származtak. A középkorban kisnemes családok voltak a község földesurai. A török defter felsorolja lakosait 1557—1558-ból.²⁵⁾ Ezek ivadécai, az Irtó-, Vidák-, Barát-, Solti- és Petri családok lakták 1582-ben. Ekkor azonban ezek is, mint annak idején a bébiek, már nem annyira földműveléssel, mint inkább pásztorkodással foglalkoztak. Az öt család összesen 2067 darabból álló juhállománnyal rendelkezett. A török uralom alatt ez is „pusztává“, („praedium“) súlyodt, majd a csanádi tiszttartóság a „Béba melletti Térvár“ pusztát haszonbérbe adja az újszegedi póstamesternek (kambiaturistának).²⁶⁾

A mai Óbéba helyén a csanádi tiszttartóság új községet alapított. Ettől fogva ezt az új községet Bébának, a Kübekháza területén fennállott régi községet Kisbébának nevezték. Ez az elnevezés indokolt volt, mert az új községbe több lakost telepítettek és így a régi községre ráillett a „kis“ jelző. Később azonban ezt a másik, nagyobb Bébát Óbébának nevezték el, amely elnevezés azt a hiedelmet keltethetné, mintha ez a község volna a régi alapítású, pedig fordítva: Kisbéba helyén állott a török hódoltság előtt Béb. Eszerint Óbéba elnevezés hasonló Ószentivánéhoz (Nem a mai Ószentiván, hanem a mai Újszentiván volt a régi alapítású község.)²⁷⁾ Óbébára románokat, a Kübekháza területén fekvő Kisbébára, „biztosító-kötelezvény“, úgynevezett „Gewahrschein“ mellett szegedvidéki magyarajkú dohánytermelőket telepítettek. Eszerint Kübekháza területén már a jelenlegi község alapítása előtt dohánytermeléssel foglalkoztak.

Kübekháza alapítására csak több, mint félszázad múlva került a sor. E százéves község területén eszerint már sok évszázaddal azelőtt változatos élet folyt. A jelenlegi területén fennállott egyik helység, *Baromlak* már a 13. században végeképpen elenyészett és neve is feledésbe merült; egy másik, az évszázadok viharával dacoló Béb, a későbbi Kisbéb csak mintegy félszázaddal ezelőtt szűnt meg; egy harmadik szerény falucska, a talán később létesült *Buzsák* emlékét egy dülő neve tartotta fenn. Olyasféle lehetett, mint a Rábé mellette, ma is létező Sas-ülles, vagy szintén Rábé mellett egykor fenállott Kis-Sziget, melynek nevét, épúgy, mint Kis-Bébét és Budzsákét a kübekházai anyakönyvek gyakran említik. Sasülles régibb történetére nincsenek támpontok, de a szerény „Kis-Sziget“ már a török hódoltság előtt fennállott. Akkor Sziget volt a neve. Emlékét („Zygeth“) megőrizte a csanádi káptalan egyik kiadványa.²⁸⁾ Földesura e helységtől vette nevét: Szigeti („Zygethy“). A török hódoltság után új életre kelt és a 18. század elején, akkori birtokosa, a Batthyány grófi család szegedvidéki magyarokkal telepítette be. Azóta ez a község is megszűnt. A mai Kübekháza határában egykor fennállott negyedik helység: *Százegyháza* jelentékenyebb lehetett. Erre utal, hogy egyházas helység volt már a középkorban. Különös neve arra enged következtetni, hogy temploma ki-magaslott a környék templomai közül és sok („száz“) részből álló díszítés ékesítette.

Az e falvak területén száz évvel ezelőtt alapított község mai lakosai aligha sejtik, hogy a török világ előtt itt oly helységek virágoztak, melyek neveit csak egyes dülők őrizték meg a jelenkorra, továbbá, hogy a török hódoltság után újból feléledt szomszédos községek, a Marosmentén Szőregtől Klárafalváig és a Marostól délre Rábéig bezáróan, egyideig Szeged város „bánati pusztái” voltak.

JEGYZETEK. ¹⁾ Pl. Szentkláray Jenő, Mercy kormányzalta a Temesi Bánságban. Akadémiai Értekezés. Bp. 1909, 111. — ²⁾ Szentkláray, A csanád-egyházmegyei plébániák története. Temesvár 1898, 665. — ³⁾ Oroszlámoson még a török hódoltság első időszakában 45 magyar családfő lakott, kik név szerint ismeretesek. Ezek egyre fogytak és 1582-ben már csak 9 magyar család lakta, míg végre egészen elenyésztek. A török hódoltság után az 1723. évből való térkép már mint pusztát tünteti fel. Az újból betelepült lakosok 1748-ban engedélyt kérnek arra, hogy déli irányba költözködhessenek és új községet alapíthassanak. Az így létesült új falut *Oroszlámos*-nak nevezték, a régi Oroszlámos neve pedig *Majdán* lett. Majdán török szó és annyit jelent, mint vásár, piac, gyülekezet. Úgy látszik, egyideig a hajdani vár alján tartották a piacokat. — ⁴⁾ *Oroszlámos* valószínűleg nem az *oroszlán* állattól, hanem Oroszlámos nevű alapítójától nyerte nevét. — ⁵⁾ Borovszky Samu, Csanádm. története Bp. 1897. II. 463. — ⁶⁾ Ez az oklevél említi először Baromlakot és Bébet. Az oklevél hasonmása: Csanádvarmegyei Könyvtár 24. sz. 32. lap. Előfordulnak ugyan e helységek egy 1247. évi oklevélben is, de az hamisnak bizonyult. (Id. h. 3—4 lap.) — ⁷⁾ IV. Béla király 1239 november 22.-én megerősíti a szőregi apátnak Buzád bánnal kötött egyességét, majd a tatárjárás után, 1247-ben Leontin szőregi apát beiktatja a szegedi polgárokat Tápé birtokába. — ⁸⁾ Az is lehetséges, hogy ez a *Budzsák* nem azonos azzal a helységgel, mely a kőbékázai anyakönyvekben később előfordul, de tény, hogy ezen a környéken, az említett községek szomszédságában feküdt. — ⁹⁾ Az udvari kamara báró Engelshofen tábornok, temesvári parancsnokhoz 1742. március 31. Baróti Lajos, *Adattár* Délmagyarország XVIII. századi történetéhez. Temesvár 1900—1904. II. 356. — ¹⁰⁾ E térképek jegyzékét kiadta: Eperjessy Kálmán, A bécsi hadilevéltár magyar vonatkozású térképeinek jegyzéke. Szeged, 1929. — ¹¹⁾ Baróti, *Adattár*, Pótfüzet 105. — ¹²⁾ Id. h. — ¹³⁾ *Adattár* I. 253. — ¹⁴⁾ Pótfüzet 118. V. ö. Schmidt János kérvényét 1729 július 27.-ről. U. o. 119. — ¹⁵⁾ A temesvári kormányzék 1739. október 22.-i és 1740. július 3.-i ügyirata. *Adattár* II. 331, Pótfüzet 108. — ¹⁶⁾ A csanádi tiszttartóság jelentése a temesvári kormányzéknek 1749. szeptember 13.-ról. *Adattár* II. 282. — ¹⁷⁾ *Adattár* I. 237. — A felismerhetetlenségig eltorzult „*Budavalla*” elnevezés alatt vagy *Klárafalvát*, vagy a Bébától ugyanolyan távolságra fekvő, egykori *Boldogfalva* helységet kell értenünk. Utóbbi helység az ugyanebben az (1723.) évben készült Mercy-féle térképen hasonló módon („*Budavalla*”) fordul elő. A „*Haranga*” elnevezés mutatja, miként alakult át a Harangod név a ma is használatos *Aranka* névre. — ¹⁸⁾ 1735 augusztus 3. *Adattár*, Pótfüzet 106. — ¹⁹⁾ 1736 február 4. *Adattár* I. 261. — ²⁰⁾ 1741 április 6.-i jelentés. *Adattár*, Pótfüzet 38. — ²¹⁾ Az akkori hivatalos német iratokban és térképeken következetesen „*Szirek*”. — ²²⁾ *Adattár* II. 466. — ²³⁾ 1752 augusztus 9. Id. h. — ²⁴⁾ A csanádi tiszttartóság 1724. május 7.-én kelt jelentése. *Adattár* I. 246. — ²⁵⁾ Barát Gergely, Bene Péter, Bessenyei Pál, Boros Ballázs, Dénes György.

Dénes Pál, Ccontos Ferenc, Csontos Mihály, Domokos János, Fekete Pál Gáspár Mihály, Irtó Benedek, Irtó György, Kandó Máté, Kovács Máté, Szabó Gergely, Szabó Tamás, Veres Márton, Vértesi Balázs, Vidák Antal. — ²⁶⁾ 1742 április 24.-én kelt szerződés. Adattár II. 607. — ²⁷⁾ A mai Ujszentiván helyén már a középkorban fennállott Szent Iván nevű helység. Keresztelő Szent János tiszteletére épült templomának kegyura 1431-ben Barlafi István volt. Még a török világ kezdetén, 1582-ben magyarok lakták: a Tisza-, Ósze- és Szabó-családok. Ezek kipusztultak a török világban. 1746-ban szerbeket telepítettek a pusztává vált Szent-Iván ama részére, ahol ma Ószentiván áll. Ekkor ennek az új helységnek neve Szent-Iván lett. Ezt a részt Szeged városa 1783-ban megvásárolta a kamarától, amire a községet magyarok szállották meg, a szerbek pedig átköltöztek a török hódoltság előtti Szent-Iván község helyére. Ekkor nevezték el a régi, már a török hódoltság előtt fennállott Szent-Ivánt Új- Szentivánnak, az 1746-ban települt községet pedig Ó-Szentivánnak. — ²⁸⁾ 1484 július 9. — Országos Levéltár: DL. 18.973.

JUHÁSZ KÁLMÁN.

Ady több arca a pszichiatria tükrében

HA ELMEORVOS ír a költészetről, soraival szemben elfogultak a rajongók és a gyűlölködők is. A hívők félnek, s némi joggal, hogy a pszichiáter, csak mert a zseni nevét leírta, már hírbe is hozta, s a gyűlölködők ugyanezért örvendenek.

Az író osztályozhatja a zsenit, az építőművész nevezheti román, gótikus, bizánci, barok lelkűnek embertársait, megütközést nem kelt. A belgyógyász nyugodtan mondhatja valakiről, hogy lymphatikus alkatú, rheumatizmusra hajlamos, senkit nem botránkoztat meg. Kissé veszélyesebb a belső elválasztásos mirigyrendszer és az egyéniség közötti párhuzam tipustani eredményeinek embermegkülönböztető felhasználása, mert bizonyos nemiségi vonatkozások feltételezése nélkülözhetetlen. És úgy látszik, súlyos vétek az elmebetegségek és az egészséges emberi lélek hasonlítása, mert a közhitben az elmebeteg még ma is vagy megszállott, vagy bűnöknek áldozata, vagy olyannyira értelmetlen, elbutult, hogy emberi lénynek nem tekinthető. Ezekkel az előítéletekkel megküzdeni nem lehet s nincs mit tenni, mint vállalni az értetlenek szemrehányását és támadását. Az elmeorvos tudja, hogy az emberek pszichiatriai osztályozása tudományosan indokolt, mert az elmebeteg lelki működése az egészséges lelki működéstől fajamás módon nem különbözik. Az elmebeteg lelkében nincs semmi idegen, semmi emberfölötti, de van olyan mértékű harmoniabomlás, a lelki erők egyenetlensége, túlzottsága, csökkentsége vagy torzítottsága, mely az egyént az életben helytállni képtelenné teszi. Másfelől számtalan példával igazolható, hogy a kezdődő psychosis, mikor a beteges folyamat még csak izgalmi jelenségeket támaszt és az egyes szervekben, különösen az agyvelőben, pusztulást még nem okoz, nagy alkotások kovácsa lehet.

Adyról szólva, már egy előző munkámban említettem, hogy az